

Бошланиши 1-саҳифада.

Инсон танасида қирк олтита хромосома бор. Бу хромосомалар танамиздаги ҳар бир ҳужайра ичидаги жойлашган. Уларнинг ҳар биттасида бир неча юзлаб генлар бўлади ва ҳар бир ўзининг вазифасини амалга оширади. Айтайлик, мана шу генлардан бирор тасдиқ мутацияяга – ўзгариша учраб бузилган бўлса, оиласидаги фарзандларнинг биттасига шу ген тушиб қелиши мумкин. Бегоналар турмуш куришга, аёлдаги бузилган ген турмуш ўрготига бутун бўлади ва сог геннинг доминант бўлиш, яъни юзага чиқиш эҳтимоли ортади. Агар эр-хотин қариндош бўлса, ўзгартган генлар ҳам бир хил бўлади ва оқибатда касалманд бола дунёга келади.

– Геннинг мутацияяга учраши сабаби нимада?

– Ҳомила ривожланавтган пайтдаги ҳар қандайди ташки салбий таъсир мутацияяга сабаб бўлиши мумкин. Онанинг йикилиб тушидан тартиби, рентген аппаратига тушиши, кучли магнит майдонидаги қолиб кетиши ҳам хавфли. Овқатдан заҳарланиши дейсизими, эрнинг калтаклаши, кучли стресслар, қайнонанинг зуғумлари – ҳеч бирни беиз кетмайди. Мана шундун майб-мажрух, касалманд болалар туғилади. Бир авлодда мутация бўлиб, юзага чиқмасдан, бола соглом бўлиб дунёна келиши ҳам мумкин. Масалан, унинг танасида юрак клапанини белгилайдиган ген ўзгартган. Агарда шундай бир хил гени одам билан турмуш курса, унда ҳомила нобуд бўлади, юраги урмайди. Агар никоҳ бегоналар ўртасида бўлса, айнан бир хил гени мутацияяга учраган одамларнинг бир-бира генетик мутасиба милиондан битта бўлади. Шунинг учун қайта-қайта тақорлаймиз, юзаги қараганда қариндошлар ўртасидаги нижохнинг ёмонлиги кўзга кўринмайди, билинмайди. Лекин бу алдамчи ҳолат бўлиши ҳеч гап эмас.

– Ҳалқимизда бўлажак келин ё кўёвнинг етти пуштини суриштириш одати бор. Айтинг-чи, касаллукларнинг авлод-дан-авлодга ўтиш давомийлиги қанча?

– Мутацияяга учраган ген бегоналар билан оила қўриш натижасида аста-секин йўқолиб боради. Аниқроғи, учраши частотаси камайиб кетаверади. Фарзанд туғилганда ота-она гени билан ўхшашлиги эллини фоиз бўлади. Неварада 25, эвара 12.5, еттичини авлодга бориб генларнинг ўхшашлиги даражаси 1 фоиз ҳам чиқмайди ва шу тарзда қисқариб боради. Шунда хисоблаб чиқиса, сакизинчи авлодга бориб бегоналашади. Қадимдан ота-бошаримиз бежис этиштаги авлод қариндош, сакизинчиси бегона бўлади дейишмаган. Бу генетик жиҳатдан исботланган.

– Айрим худудларда қариндошлар ўртасидаги тестларни сурешни чиқсан. Бу кела-жакда миллат саломатлиги, генофондига қандай таъсир қиласди?

Энасой хазинаси билан юзма-юз

Бошланиши 1-саҳифада

Юкори Энасой Тува товоқсайдан бошланиб, то Соён кўриқонасигача давом этади. Кейин яна ўнлаб улкан шахарларни кесиб ўтадиган бу буюк дарё Дўлған қардошларимиз макон тутган Тутган шахрига етганда жуда кенг ва сокин дарёга айланади. Дарё Шимолий Муз океанидаги Кар денизига бориб қўйилади.

Азал-азалдан бу буюк дарё ва унинг ирмокларининг водийларида, ўрмонларида олтот эллари, хусусан, туркий кавмлар яшаб келган. Тувалар, шорлар, алтайлар, хакаслар, долғонлар, саха-якутлар ҳамон бу буюк дарёнинг эгаларидир. Шу сабаб турк эли уни "Энасой" деб ардоклади.

Қадим даврлардан туркий халқлар яшаб келгани учун Энасойнинг водийлари туркий битиктошлар ва бошқа ёдгорликлар билан тўла. Ёдгорликлар асосан руник ёзувлар, тамғалар, астрал, антропоморф ва зооморф тасвиirlар сақланган горлар, коятошлар, оддий тош ёки қайроқтош, шунингдек, махсус ишланган тошлардан иборат. Улар орасида энг аҳамиятилиси, албатта, боболар тархиҳи ҳақида бора маълумот берадигани руник ёзувлари – қадими туркий битиклардир.

Битиклар ишлов берилмаган оддий ёки қайроқ тошларга, махсус кесиб шакл берилган тошларга, балбалтошларга ёки кўлда тайёрланган кумтошларга битилган. Уларнинг сони эса жуда кўп. Биргина Тува Республикасининг ҳудудидан 82 та битиктош, юзлаш антропоморф ва зооморф тасвиirlар тошлар топилган. Улар орасида энг машҳури Қизил шахридан Тува миллий музеида сақланадиган Е-43 (Қизил Чираа I) тошбигидир.

Тошибитик тахминан VIII-IX асрларда ёзилган бўлиб, Энасойнинг Бойёнкўл ўзани водийсидаги Қизил Чираа манзилгоҳидан топилган. У 1961 йилда И.А.Батманов томонидан тадқиқ қилин-

ган. Ёдгорлик қизғиш қумтошдан ясалган бўлиб, олд томонига ва чап ёнига 5 қатор ёзув ёзилган. Баландлиги – 1,84 метр, олди ва орт томонининг эни – 0,45 метр, ён томони – 0,13 метр.

Хакасия Республикаси ҳудудида ҳам 80 дан ортиқ турли тошибитиклар топилган. Бу ёдгорликларнинг асосий қисми Хакасия миллий ўлкашунослик музейида, Минусинск минтақавий ўлкашунослик музейида, Давлат Эрмитажида ва Москвадаги Тарих музейида кўргазмага кўйилган.

Энасой тошибитиклари орасида энг йириги Е-48 (Абаган) шифри остида сақланадиган тошибитик бўлиб, у 510 та ҳарфдан иборат. Уни Минусинск музейида кўриш мумкин. Тошибитик кулранг қумтошдан тарошлаб тайёрланган, унга 16 қатор битик ўйнб битилган. 6 қатори олдида, 7 қатори оркада, қолган уч қатори икки ён томони

идан, Кем ва Оя ўзанларининг водийларидан топилган. Аммо, афсуски, жуда кўплаб раритетлар, хатто йирик коятошлар ва горлар ҳам XX асрда барпо этилган сув омборларининг остида колиб кетган. Топилмаларнинг аксарияти Красноярсқ ўлкаши ўлкашунослик музейида, Минусинск минтақавий ўлкашунослик музейида, Давлат Эрмитажида ва Москвадаги Тарих музейида кўргазмага кўйилган.

Энасойнинг кўйи оқимидаги ҳам кичик ҳажмадиги тошлилар, шунингдек, айрим буюмларга ёзилган битиклар топилган. Долган-ненец мухтор округи оғизига ва Якутияда топилган руник ёзувлар "Якут битиклари" деб аталади. Бу ёзувлар туркий руник ёзувларининг ўзгартган шаклидир.

Энасой ёзувлари бўйича илк кашфиётлар Пётр I нинг маслаҳа доцент доктор Даниил Готлиб Мессершмидтга тегишилди. У 1721 йилнинг августи ойидаги ўйлаб узининг чап ирмогидан мажорлар қиличига ўхшаш эгилган устунсимон тошибитикни топлади. Тошибитикни ҳамма томони ёзувлар билин тўла бўлиб, афсуски, уни олимнинг ўзи ўйк олмаган.

Энасой ёзувларини биринчи бўлиб 1893 йилнинг 23 нояброда даниялик тилшунос Вильгельм Томсен ўйлган ва унинг биринчи ўйиган сўзи "Тенгри" ва "Турк" сўзлари бўлган. Шу сабабли Туркской халқлар турк маданияти ташкилоти томонидан ҳар йили 23 ноябрь – Туркий алифобонинг ўйта тилканиши халқаро байрами сифати нишонлаб келинади.

Бундан 20 йил олдин оптойшунослар туркий ёзувларини мазмуни борасида кўпроқ Европа олимпариининг тадқиқотларига суннишган. Аммо кейин вазият ўзгарди. Майдум булишича, ўйлган ёзувларни шарҳлашда туркий олимпариининг талинлари аспи мазмунга якироқ экан.

Кейинги йилларда Ўрхун-Энасой ёдгорликларини ўрганишда Россия, Туркия, Қозғистон, Қирғизистон, Жанубий Корея ва Япония олимпариини тадқиқчиликни ўзгаришида. Таассуфки, ўзбек олимпари бу борада анча орқада. Абагандаги

га сидирилган. Тошибитик 1916 йилда Адрианов томонидан Абаган дарёсининг ўнг кирғогидан топилган.

Красноярск ўлкасида ҳам қадими ёдгорликлар бисёр. Улар асосан Минусинск товоқсо-

га сидирилган. Тошибитик 1916 йилда Адрианов томонидан Абаган дарёсининг ўнг кирғогидан топилган.

Красноярск ўлкасида ҳам қадими ёдгорликлар бисёр. Улар асосан Минусинск товоқсо-

Хакасия тил, адабиёт ва тарих илмий текшириш институти ходимлари билан учрашганимизда улар ЎзФА ўзбек тили, адабиёт ва фольклор институти билан ҳамкорлик килишаётганини эшитиб ҳурсанд бўлди. Аммо археологлар бу ерда иш олиб боргани ҳақида бирор маълумот сифати нишонлаб келинади.

Шу ўринда, Ўрхун-Энасой ёдгорликларини ўрганиш ўзбек олимпариига нима беради, деган савол туғилди. Бунга жавобан ҳакас олимпаририш эшиттанинг бир воқеани келтириб ўтишини лозим топдим.

Япониялик оптойшунослар Хакасия илмий текшириш институтлари билан доимий ҳамкорликни ўйла бўйишган, чунки улар ҳам аспи оптой халқининг бир бўлгага. Улар ҳакас олимпари билан ҳамкорлиқда Энасой ёдгорликларини ҳам тадқиқ қилишиади.

2005 йилда Кемерово университетининг археологи Анна Мухарева Хакасия ва Красноярск илмий тархимлари билан учрашганинг археологи Илья Григорьевич Смирнов тадқиқотидан тарошлаб тайёрланган топлишга мубаффақ бўлади. Аммо айрим ҳарфлар етишмаган учун ёзувларни тўлиқ ўйк олмайди. Шундан сўнг ёрдам сурʼаб япониялик профессор Осавага мурожаат қилиди. Осава тошибитикдан аниқ нусха олиб катталаширади ва 28 та ҳарфни топиб уни тўлиқ ўшига эришади.

Унда мазмунан қуйидагилар ёзилган экан: "(мен) Эркин қор ёққанда йиқилдим ва ўлдим, худди тош кабини мангулика юз тутдим".

Қизиги шундаки, шу пайтага бу ердан опдин топилган ўқаброшлардан биронтасида "Эркин" сўзи учун урамаган экан. Аниқланишича ёркин урӯз оқсоқолларига бериладиган унвон бўлган, у "Этебар", яъни олий ҳумидордан анча кичик бўлган унвон экан. Яна бир фараға кўра, "эркин" тұлаконли ҳуқуқа эга бўлган кишилар унвони бўлди, ҳозирги фуқаро сўзига мос келар экан. Буни эшитгач, "шуни ўзбек топса бўлмасми?" дейман ичимда.

Хулоса шуки, ўзбек миллати доим илмада олдинга сафларда бўлган. Томирларимизда буок алломаларнинг қони оқиб турибди. Шундай экан, боболар колдирган меросин ўрганишида ҳам олдинги сафда бўлишимиз керак.

Тўғри, бундан ўн йил олдин республикамиз ҳудудидан чиқиб тадқиқот олиб бориши имконимиз йўқ эди. Аммо давлатимиз томонидан кейнинг етти йилда илмий соҳани ривожлантириш бўйича кўплаб ислоҳотлар амалга оширилди, олимлар ва тадқиқотчilar учун шароитлар яратилиди. Биз "Боболар изидан..." экспедицияси ўналиши бўйича Қозғистон ва Россиянинг институтларида олимлар билан учрашар эканмиз, ўзаро субҳатларда иш ҳакларимизни соглишитирди. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий-инновацион, тажриба-тадқиқот ишларида улардан орқадамиш. Менимча, ҳукumatимизнинг кўрсатадиган ғамхўриларига монанд равища олимларимиз илмий лойиҳаларни янада кўпайтиши лозим.

Ватанимиз – Ўзбекистон. Аммо шуни билишимиз керакки, тархимиз ва буок маданий-ilmий меросимиз мамлакат сарҳадлари билан чегараланишиади. Аслидаги тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллий тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллний тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал фан тараққиётида ўз миллений тафаккуримиз билан чегараланишиади. Ўзбек олимларни ва профессор-ўқитувчиларига улардан кўпроқ ҳақ тўланар экан. Аммо илмий тадқиқотишида чегара тушунчаси ўта нисбий бўлиб қолиши жамоатчиликка кундай равшандир. Биз глобал ф

Мехрингизни қизғанманг бир-бириңгиздан

Бошланиши 1-сағиғада.

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ –
1937 ва... 2019 ий.**

Эй сиз, Ватан дейдиганлар, эй сиз Ватан,
Хар бўлар, ҳар бўлмас гапга дейсиз: Ватан...
Кўллар мойли, юзлар мойли, кўзлар мойли,
Мойли-мойли ошлар ошаб, ейсиз Ватан,
Эзис Ватан, эзис Ватан, эзис Ватан!

Бирор сўрмас: ҳолинг не деб, молинг не деб?
Одам эрсанг магар, қилу қолинг не деб?
Кайфиятинг надир, ҳасби ҳолинг не деб?
Ўзингиз не, ўзингиз не дейсиз, Ватан?
Эзис Ватан, эзис Ватан, эзис Ватан!

Бунча ҳам биз жаҳолатга булғанмасак?!.
Илм истаб кечакундуз тўғлонмасак –
Ўйғонмасак! Ўйғонмасак! Ўйғонмасак!
Не биз Ватан бўлолгаймиз, не сиз – Ватан,
Эзис Ватан, эзис Ватан, эзис Ватан!

Маърифатсиз оламда эл бўлгайми ҳеч,
Эл деган ҳам шунча гоғил бўлгайми ҳеч?
Жоҳил элдан забун кўнгил тўлгайми ҳеч?
Қолгай Ватан, қолгай “Алиф”, “Бе” сиз Ватан,
Эзис Ватан, эзис Ватан, эзис Ватан!..

“Ўткан кунлар” – манинг ўтмаган кунларим,
Отабекмас, ул манинг тортган унларим.
Окмачитда мен жон бердим, кулунарим,
Номсиз Ватан, ёдсиз Ватан, сассиз Ватан,
Эзис Ватан, эзис Ватан, эзис Ватан!

Шавкатли бир даврон келар ўқтам бўлиб,
Мен Шаҳидлар боғида бир шабонам бўлиб,
Гўё чексиз озодликдан ўпкам тўлиб,
Осмонларга тикилгайман: чексиз Ватан,
Чексиз Ватан, чексиз Ватан, чексиз Ватан!

Чорлай десам мен замонни ўз ўйимга,
Замон бошлаб кирар мени музейимга.
Ишонмайн ўз кўзим, ўз мозийимга,
Турганимда, шеър янгради: Тенгсиз Ватан,
Тенгсиз Ватан, тенгсиз Ватан, тенгсиз Ватан!

Йўл бошласам янги эски шаҳар томон,
Ўзгармишдир буткул янги давру замон.
Бир мактабким, ичи тўла қизу ўғлон,
Шоду хандон шетър айтадир: Сизис Ватан,
Ўзингизга хуш келибсиз, дейсиз, Ватан,
Азиз Ватан, азиз Ватан, азиз Ватан!

ВАТАН БАҒРИДА БЎЛ БЕДОР

Ватан бағрида бўл бедор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ,
Фаму дардига бўл даркор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Валилар гар Ватан дерлар,
сафар андар Ватан дерлар,
Ватан ичра ватанлар бор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Жаҳонда мулку давлат кўп,
мусоғир ҳалку миллат кўп,
Келиб кетувчиilar бисёр,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Бу кенг оламда сайёхлар
кезар – тенг ярми гумроҳлар,
Улардан тинглар истиғфор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Шу тупроқ – Ер юзи янглиғ,
Бухорий, Термизий янглиғ,
Сенга номус эрур ҳам ор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Ватан – Бобораҳим Машраб,
ҳамон сўз айтадир қақшаб,
Агар бўйнадидир минг дор –
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Ёниб шому саҳарларда,
олов бўлгил шафақлардай,
Ялов бўл ҳам яловбардор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Уни мангуват бетакор
яратмиси Қодири Қаҳҳор,
Гувоҳдир гумбази даввор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Бу алвон пола майдони –
кўмилган Жиззах исёни,
Шаҳидлар қонидан гулзор –
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Тўлаб Чўлпонлари ўлпон,
ётидир шоири чўпон,
Юрак бағри жароҳатзор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Келиб кўр боғи айвонин,
Адибларнинг хиёбонин,
Адаб ҳам ёдига ёдгор –
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Колиб – кетувчиilar бисёр,
нолиб кетувчиilar бисёр,
Улардан бўлмагил зинҳор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Учар гар қошу мижғонинг –
кутар тандирдаги нонинг,
Онангдай мушфиқу хоксор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Бу оламда ягонангидир,
отанг ётган сагонангидир –
Хасу хорида минг асрор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Уни кимлар ҳавас этмас,
унга чексиз нафас этмас,
Буюк изҳору ҳам икрор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Яралмиш шавкату шондан,
матонат бирла иймондан,
Ватан севганга толе ёр,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Фалак ўрган иморатлар,
дилу жондан иборатлар,
Ватан пайдодиро пойдор,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Хатарнок айланур олам,
бу нолам сенга, жон болам,
Сен огоҳ булу ҳам хушё,
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

Сен унга обу оташ бўл,
навобахшу давобаҳш бўл,
Жафокаш бўлу хизматкор –
Ватан ҳеч қайга кетган йўқ.

РИЗИНГНИ ҲАЛОЛ ЭТГИЛ

(Устоз Эркин Воҳидов шеърига тазмин мухаммас)

Тонгларга салом айтиб,
дунёни хаёл этгил,
Ўзбекча калом айлаб,
умринги савол этгил.
Меҳнат била ком айлаб,
касбинги камол этгил,
Ғайратни мудом айлаб,
ғафлатни завол этгил,
Уйқуни ҳаром айлаб,
ризингни ҳалол этгил.

Меҳнатда завол бўлмас,
мехнатда камол бўлгай,
Меҳнатда малол бўлмас,
ҳар луқма ҳалол бўлгай,
Гар луқма ҳалол айлаб,
ул шаҳд ила бол бўлгай,
Ғайратни мудом айлаб,
ғафлатни завол этгил,
Уйқуни ҳаром айлаб,
ризингни ҳалол этгил.

Мажнунга савол булким:
Лайло нега тол ўлмас?
Қомат нега дол бўлгай,
шамшод нега дол ўлмас?
Офтоб – сени чеҳрангдай,
қош нега ҳилол ўлмас?
Ғайратни мудом айлаб,
ғафлатни завол этгил,
Уйқуни ҳаром айлаб,
ризингни ҳалол этгил.

Үйку била кечган дам,
ҳар лаҳза увол ўтгай,
Гар лаҳза увол ўтгай –
умринга завол ўтгай,
Умринги, увол ўтгай –
ҳар лаҳза савол ўтгай.
Ғайратни мудом айлаб,
ғафлатни завол этгил,
Уйқуни ҳаром айлаб,
ризингни ҳалол этгил.

Огоҳ бўл-у, огоҳ бўл,
сен тарки хаёл айла,
Сен тарки хаёлу фол,
ҳам тарки малол айла,
Сувнинг оқишин кўргил –
умринга мисол айла.
Ғайратни мудом айлаб,
ғафлатни завол этгил,
Уйқуни ҳаром айлаб,
ризингни ҳалол этгил.

Ҳар лаҳзаки бедордир –
ҳар лаҳза Биру Бордир,
Ҳар лаҳзаки бекордир –
ўлимга бирордадир.
Ҳар лаҳзаки, бой бердинг –
минг йилга баробардир,
Ғайратни мудом айлаб,
ғафлатни завол этгил,
Уйқуни ҳаром айлаб,
ризингни ҳалол этгил.

БИТТАСИ

Менга кун бермайди ҳеч ағёrlаримдан биттаси,
Аҳли ағёrl ичра энг ғадорларимдан биттаси.

Сўзга мен қоним ичурсам, ул менинг қоним ичар,
Мисли баттол, бераҳим бадкорларимдан биттаси?

Уйқу бермас кечалар, уйкуларимдан ўйғотур,
Ул менинг бир бенаво, бедорларимдан биттаси.

Кўкда юлдуз учса кўнглим чолғуси тирналгуси,
Бул менингдир, бул менинг дил торларимдан биттаси.

Ул бири дардимни чекса, бул бири бемор ўлур,
Бул унга, ул бунгадир беморларимдан биттаси.

Бошим узра гоҳи чилсепинлар айлар эврилиб,
Кетмагил дер, сен менинг даркорларимдан биттаси.

Иккиси айро яшолмас ҳеч, лек кўнглим сезар:
Иккисидан биттаси безорларимдан биттаси.

Битта оҳим олдида, эй даҳр, бозоринг надир?
Дардуғам бозоридир бозорларимдан биттаси.

Мен ўзимдирман ўзимга дустим ҳам душманим,
Ўз-ўзимга бу менинг озорларимдан биттаси.

Бул киму ул ким дебон айб этмангиз, эй дўстлар,
Ул Сироҳиддин Сайид – аброрларимдан биттаси.

МЕХР

Гуллар тўкиб баҳор кетар сўрингиздан,
Эрта-индин ой ҳам кетар қирингиздан,
Нима фойда кўнгилдаги қирингиздан,
Мехрингизни қизғанманг бир-бириңгиздан.

Майсалар ҳам бир-бирига суйкалади,
Қаранг, ҳатто чумолилар тўй қиласди.
Нечун ҳасад кўксингизда кўй чалади?
Мехрингизни қизғанманг бир-бириңгиздан.

Бугун сизга оқ дастурхон тўшар ҳаёт,
Таронани тоғорага қўшар ҳаёт.
Ҳам сингил, ҳам ёрингизга ўшар ҳаёт,
Мехрингизни қизғанманг бир-бириңгиздан.

Келолмагай энди ҳарзиз тупроқ ёриб,
Отангизнинг мозорлари бунча ғарип,
Онангизнинг изларини ўпинг бориб,
Мехрингизни қизғанманг бир-бириңгиздан.

Дунёнинг бу паллалари топилмайди,
Эшиклари тун-кун очиқ, ёпилмайди.
Мехр кейин дўконларда сотилмайди,
Мехрингизни қизғанманг бир-бириңгиздан.

* * *

Чамандирсан чамандан ташқарида,
Чамандлар бари сандан ташқарида.

Менинг жонимсан, эй сарви дилоро,
Менинг жоним бадандан ташқарида.

Лабу холу хатинг берким, на топгум
Юриб бу анжумандан ташқарида?

Мұҳаббат жон билан кўнгил фанирид,
Надир ҳолинг бу фандан ташқарида?

Ниҳол эк эзгулик боғига, инсон,
Юрибсан то кафандан ташқарида.

Ўзингдан ичкари кир, дилга киргил,
На бордир жон ва тандан ташқарида?

Ватан ичра сафарлар айла, эй дил,
Ватан бўлмас Ватандан ташқарида.

ШАМ

(Шафоат Раҳматулло Термизийга)
Менинг мұхаббатим – тупроғимдадир,
Тупроқ кўчмас бўлур, мен ҳам кўчмайман.
Бир жуфт қалдирғочим қароғимдадир,
Улар учб юрар, мен-чи учмайман.

Асли мушкул ишга мен кўнгил қўйдим,
Умримни гоҳ ҳаёл, гоҳ тушга ўйдим.
Сўз ичра кўкариб, сўз ичра кўйдим,
Ўздан кечдим, лекин сўздан кечмайман.

Ёшлик ўтди кетди – ул оппоқ тулпор,
Ундан қирлар аро қолмис оқ ғубор.
Юзларинг лолага ўшарди, эй ёр,
Гулгун шаробингдан энди имчайман.

Бир сатр, ярим сатр,
Шому саҳарим, сатр.
Менинг зор кечаларим,
Шамсу қамарим, сатр.
Шамсу қамарим, сатр,
Жону жигарим, сатр.
Бу йўқлик оламида,
Қиличларнинг дамида,
Менинг ному нишоним,
Оқ ва қора жаҳоним.
Шамсу қамарим, сатр –
Аслим, асарим сатр.

Кеттаним – ярим аср,
Кўнглимим ярим, аср?
Чеккан ранж-озорлари,
Отамнинг мозорлари –
Мунгайб чўкиб қолмис,
Ё шеърим ўқиб қолмис?

Бир сатр айтмоқ учун,
Сон-саноқсиз дўсту ёр,
Дилорларимдан биттаси?

Шу ғарип мозоридай,
Нураган деворидай,
Мен ийларни емирдим,
Не дилларни емирдим.
Шамсу қамарим, сатр,
Қонли жигарим – сатр.

5 АВГУСТ – ЎТКИР ҲОШИМОВ ТАВАЛЛУД ТОПГАН КУН

Ўзингга яқин ва қадрдон одам ҳақида бирон гап айтиш шунчалар қийин бўлишини билмас эканман. Ҳар куни кўришадиган, неча марталаб гаплашадиган дўстингнинг фазилатлари сенга жуда оддий бир нарса бўлиб қоларкан. У сахийми, баҳилми, бағри кенгми, феъли торми, дўстига вафодорми, бирорвинг қайғусига қайғудошми, негадир эътибор бермас экансан. Бу ҳаммага хос одат-да, деб қўяқо-паркансан.

Сайд АҲМАД
Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ ёзувчиси

Ижод ва жасорат

Истельдодли, аллақачон халқ мәхриға сазовор бўлган ёзувчи Ўткир Ҳошимов тўғрисида бир нима ёзай, деб шунча уринаман, кани бирон сатр ёзолсан.

Бир донишманд агар азамат чинорни бўй-басти билан кўраман, десанг сал наридан туриб қара, агар ёнидан қарасанг, унинг фақат бир бўлагини кўрасан, узоқдан қарасанг, бутун салобати билан кўрасан, деган экан. Бу жуда доноғап. Рассом ҳам яратадиган асарини неча мартараб, орқага бир-икки кадам чекиниб кузатади.

Мен ҳам Ўткирни сал наридан туриб кўрмоқчи бўлдим...
Ана шундан кейин мўъжизага ўхшаган бир ҳолатни сездим.
Мен унчалик писанд қилмаган, баъзан назаримга илмаган
ёзувчи бола кўз олдимда юксалиб, чинакам санъаткорга
айланди. Энди мен уни бор бўйи билан, жами фазилатлари
билан, ўзбек адабиёти ривожига, мустақил республикамиз-
нинг камолига кўшаётган муносаб ҳиссаси билан аниқ кўра
бошладим.

Үткір қандай китоблар ёзғани тұғрисида гапириб үтириш ортиқча. Улар ўзбек ва қардош халқлар мулкига айланып кетген. Шундок бўлса ҳам, бу истеъододли адабининг асарларини тилга олмаслик инсофдан бўлмас. “Баҳор қайтмайди”, “Қалбингга қулоқ сол”, “Нур борки, соя бор”, “Дунёнинг ишлари”, “Икки эшик ораси”, “Тушда кечган умрлар”, “Икки карра икки – беш” каби қисса ва романлари, юздан ортиқ дилбар ҳикоялари, комедия ва фожиалари халқ орасида жула машихур бўлпib кетган.

Тоталитар тузумнинг оқаваси бижғиб, оқиб турған бир пайтда "Ўзбек иши", "Давлат сири", "Дўстлик ҳурматдан бошланади" каби ўнлаб мақолаларни ёзиш учун катта жасорат керак эди. Утқир ҳар қандай зарбадан, ҳужумлардан кўркмай, баъзан ҳатто ҳаётини хавф остида қолдириб, ҳалқ дилида түғён уриб турған гапларни очиқ-ошкора айта олди.

Шўро пайтида Москва матбуоти тарқатадиган туҳмат ва ҳақоратлардан сабр косаси тошган ўткир Ҳошимов собиқ компартия минбаридан туриб баралла овоз билан уларни фош қилди: "...Ўзбек иши" деган гапни ким ўйлаб топди? Нима учун "Арман иши", "Молдаван иши" эмас-да, айнан, "ўзбек иши"? ўзбек нима ёмонлик қилди? Кўшиб ёзишлар бошқа жойда йўқми? "Ўзбек иши" туфайли армиядаги қанчадан-қанча йигитларимиз нобуд бўляпти. Темир тобутлар факат Афғонистондан савдо, штрафларни тутти, мониторидан чора, иштоб тарбуби

эмас, иттифоқнинг турли чеккаларидан ҳам келиб турибди. Бизнинг фарзандларимизга “босмачи”, “күшиб ёзувчи”, “порахур” деб қарашяпти ва очикдан очик ўлдиришяпти. “Ўзбек иши” деган ҳақоратли гапни ўйлаб топганлар ҳали тарих олдидаги жавоб берадилар”.

“Шарқ ўлдуз” жумхуриятимизда нашр қилинадиган адабий-бадиий, ижтимоий-сиёсий журналлар ичидаги энгашмашхур – оммавий журналдир. Ўткир шу журналнинг бошмуҳаррири сифатида актив фаолият кўрсатади.

Улуғ бобомиз Амир Темур шахсига тошлар отилаётган бир пайтда Ўткир у ҳақда қатор мақолалар эълон қила бошлади. Хужумлардан, дўйк-пўписалардан чўчимаган бош муҳаррир буюк саркарда фаолиятини изчили ёритишида давом этди. Бир вақтлар бадном қилинган “Темур тузуклари”, “Зафарнома”, “Кеча ва кундуз” каби асарлар шу журналда эълон қилинди. Унда Куръони каримнинг ўзбекча таржимаси осонликча бо-силгани йўқ... Ундан олдинроқ эса Ўзбекистон телевидениесида ташкил этилган “Баҳс” кўрсатувини Ўткир Ҳошимов қарийб ўн йил бошқарди. “Баҳс”да ҳаётимиздаги ижтимоий мавзулардан ташкири, оила ва муҳаббат масалалари кенг ва қамровли ўйнаттили. Ҳошимов иштимоий тарбия бозорида багти бе-

1995 йыл, 25 февраль

A group photograph of a Kazakh delegation. In the center, a man in a dark suit, white shirt, and patterned tie stands prominently. He is surrounded by approximately 18 young adults, mostly women, dressed in professional attire such as blazers, turtlenecks, and jackets. They are posed in two rows in front of a building entrance. Above the entrance, a plaque reads "АДДЕСТАЦИЯ КОМИССИЯСИ" (Accreditation Commission) in Kazakh. The background shows the exterior of a building with a wooden door and windows.

Эл ардоклаган адеб

1963 йилнинг кеч кузи. Эрталаблар тушган қиорв қиши қўшини яқинлаб кела-ётганидан дарак берса-да, пешинга бориб ҳаво илиб кетади. Уфқа туташ ҳудудсиз пахта далаларида талабалар меҳнат қилишяпти. Бўйи ўртадан пастроқ, ёноқлари бироз бўртиб чиққан, жик-каккина йигитча бошини кўтармай пахта теряпти. У ҳар ҳамласида лўппи-лўппи очилган беш-олтита кўсакнинг пахтасини олади-да, бўз фарту-гига солади. Ўн-үн беш қадам шу алфозда боргач, қаддини ростлаб, бир керишиб қўяди. Кейин яна теримга тушиб кетади. Шу пайт узоқдан бир қора кўринди. Дам ўтмай яқин келди. Уткир таниди. Бу – икки кун аввал жавоб олиб, уйига кетган курсдош жўраси Тўлқин Алимов эди.

ган ҳикоя ва қиссалар, ўша кезларда жуда кўп бўлмаса ҳамки, ҳар ҳолда бор эди. Нега энди Абдулла Қаҳхор уларнинг ичидан Ўткирникуни ажратиб олди? Услубининг равонлигими? Тилининг дилраболигими? Баёндаги самимиятми? Айтмоқчи бўлган гапининг салмоқдорлигими? Қаҳрамонларининг инсоний жозибасими? Тасвирланаётган ҳодисаларни яхши билишими? Эҳтимол... Эҳтимол, шуларнинг бири ёхуд бир нечаси, ёки ҳаммаси жам бўлиб, катта ёзувчининг завқини кўзгагандир. Яна савол туғилади: аслини олганда, бадиий асар нимаси билан кишини ром қиласди?

Ёки “ижод” деган нарсанинг бирор кўзга чалинмас сири борми? Бор бўлса, бу сир нимада?

Жуда кўп одамлар санъатнинг сири борлигини ҳеч иккilanмай тан олишади ва бу сирни истеъдод деб ҳисоблашади. Ўтмишда ҳам, бизнинг замонамиизда ҳам минглаб мутафаккирлар, зукко ақл эгалари шу “истеъдод” деган нарсанинг моҳиятини аниклашга, унинг қаердан келиб чиқишини билишга, табиатини белгилашга уринишган. Айниқса, шоирлар, адиллар, мунаққидлар бу чистонни чақишига кўп уринганлар. “Истеъдод” деган нарсага берилган таърифлар чи эмас, биринчи мўъжиза! Аввал Калом бўлганд”, деган гап ҳам бор-ку... Ахир, бадиий адабиёт мўъжиза бўлса, унда уни яратадиган одамлар ҳам ўзимиз қатори жўн одамлар эмас, алланечук мўъжизакор одамлар бўлиб чиқади-ку! Кўйинг-чи, санъаткор бўлмоқ учун санъаткорнинг бошқа оддий одамларнидан фарқ қиласидиган ўзгача кўзи бўлмоғи, ўзига хос қалби, ўзига хос кўнгли бўлмоғи лозим. Оддий одам оддий кўзи билан, масалан, бепоён денгиз бағрида сузиг бораётган оқ кемани кўради, санъаткор эсананан шу манзарага қўшимча тарзда шу кема дарғасини отаси деб фараз қиласди, ундан нажот ва ҳимоя кутиб, балиққа айланаб кема кетидан сузиг кетаётган болани кўради. Кўрадигина эмас, уни ўз қалби орқали ўтказиб, ўз ҳаяжони, ўз қувончлари, ўз изтиробларига буркаб, бошқаларнинг юрагини жизиллатиб куйдирадиган тарзда тасвирлаб ҳам беради. Ҳа, ҳар қандай ҳаёт ҳодисаси, ҳар қандай инсон тақдири санъаткор қалби орқали ўтибгина, унинг қалбida қайта ишлангандағина санъат ҳодисасига айланиси мумкин. Ўткир айтган мўъжиза худди шу жараён оқибатида рўй беради, санъаткорнинг сири ёхуд сехру жодуси айни шу жараён замира яширингандир.

деган нарсага берилган таърифлар бир жойга жамланса, бир неча жилдик китоб бўлади. Ўткирнинг ўзи ҳам бу масалада анча бош қотирган. У ёзди: “Бир тоифа одамлар бор. Мен ҳаётда кўп нарса кўрдим, энди китоб ёёсам бўлаверади, дейди. Яна бир тоифа бор. Мен кўп китоб ўқидим, илмим етарли, ёзувчилик қилаверсан бўлади, дейди. Иккала фикр ҳам хато. Кўп нарса кўрган билан, кўп нарса ўқиган билан одам ёзувчи бўлиб қолмайди. Бунинг учун талант керак. Талантнинг биринчи белгиси – чидаб бўлмас дард демақдир. Дард эса хавас эмас, зарурат!”

Чиндан ҳам “Чўл ҳавоси” мақтаса мақтагудек эди. Қисса ёшлар ҳаётига бағишиланган бўлиб, унда илк мухаббат, тотли висол онлари, дастлабки изтироблар ҳақида ҳикоя қилингандай эди. Бу кичик қисса журналда эълон қилиниши билан кўпчилик ёшлар-нинг эътиборини жалб қилди, унинг тўғрисида қизғин баҳслар бошланди. Шунинг учун Абдулла Қаҳхорнинг бу қиссага эътибор берганини ажабланмаса ҳам бўлади. Лекин шундоқ бўлса-да, барибир, савол туғилади: ёшларга бағишиланган, уларнинг ҳаётдаги дастлабки мустақил қадамла-

қанчалик ҳаётга ўхшатиб ёсса, шунча яхши. Бир қарашда, бу гапларнинг бари тўғри, ижоднинг сирини очиб берадиган гапларга ўхшайди. Дарҳақикат, ҳар қандай ёзувчи ҳаётдан келиб чиқади, ҳаётга таянади, ҳаётни акс эттиради. Шу билан бирга, бу гапни ижоднинг бирдан-бир қонуни, яккаю ёлғиз талаби деб ҳам бўлмайди. Агар шундай бўлгандা ёзувчи санъаткор бўлмай қоларди, оддий нусхакаш даражасидан кўтарила олмас эди.

Яна Ўткирга мурожаат қиласайлик: „...Тасаввур қилинг: Сиз китоб ўқијапсиз. Оқ қоғозда қора чизиқлар – ҳарфлардан бўлак ҳеч қанақа ранг йўқ. Ҳеч ким куй ҳам чалмайди. Аммо асарни ўқишига киришишингиз билан кўз ўнгингизда рангин манзаралар пайдо бўлади; қулоғингиз остида ажиб оҳанглар жаранглай бошлайди. Ўзингиз билмаган ҳолда қаттиқ ҳаяжонга тушасиз... Ҳеч шубҳасиз, адабиёт – дунёдаги саккизинчи мўъжиза!

олмаймиз-ку! Буни хаёлга келтиришнинг ўзи алланечук осийлик, ғалати бир шаккоклик бўлмайдими? Шундай экан, замондош адibu шоирларимизга ҳам бу иборани қўллашдан чўчимайлик.

Мен юқорида Ўткир Ҳошимовни ҳаммамиз қатори оддий одам, деб атагандим. Лекин бу гапнинг бир қисми эди, холос, ҳали “бердисини” айтганим йўқ. Ҳолбуки, унинг асарлари билан танишганда, уларда қалбинингизга жон ато қилувчи нафасни ҳис қилганда Ўткир ҳам Эркин ва Абдулла, Ҳалима ва Омон каби Хизр назар қилган одам эканига, у яратган кўпгина асарлар томирида илоҳий қон оқаётганига имон келтирасиз. Менимча, ўзи чинакам санъаткор бўлган Абдулла Қаҳҳор худди шу сабабдан Ўткирнинг биринчи қиссасини умумий оқимдан ажратиб ола билди. Худди шу сабабдан адид кейинчалик элу юрт ардоғига сазовор бўлди.

2000 йил, азасын

ЯНГИ НАШР

Матбуот – жамиятнинг юзиидир. Ҳамма даврларда ҳам одамзод сифатли ахборотга муҳтоҳ бўлган. Ана шу эҳтиёжни айнан мутолаа қондиради. XX аср бошларида жадидлар миллатни уйғотиш, одамлар дунёкашини кенгайтириш мақсадида газета-журналлар очишиди. Илк журнал “Ойина”нинг 1-сони 1913 йил 20 августанда нашр этилганди. Бу катта қадам эди.

ҚАДАМИНГ ҚУТЛУҒ БЎЛСИН, “ТАРАҚҚИЁТ”

Бизнинг тараққий этган асримизда ҳам матбуотнинг ўрни бекиёс. Матбуотдаги материаллар таҳлилий бўлгани учун ҳам унинг аҳамияти катта. “Ойина”нинг 111 йиллиги арафасида – 2024 йилда Ватанимизда “Тараққиёт” журналининг илк сони чиқа бошлади. Биринчи сон пойдевор демакдир. Пойдевор мустаҳкам, демак, бино бақувват бўлади. Нега бундай ишонч билан гапиряпмиз, чунки мақолалар ўта долзарб ва таҳлилий. Кириш қисмida Президентимизнинг ёшларга оид фикрлари келтирилган. Журнал академик Оқил Салимовнинг “Истеъодлар – давлат құдрати, миллат шон-шуҳрати” номли мақоласи билан бошланган. Унда “Янгиланаётган Ўзбекистон – бы янгиланаётган тафakkur, янгиланаётган онг, бутунлай янги тараққиёт йўлидаги фан-техника майдониди. Янгиланаётган тафakkur, янги тарихий шароитларда юзага келаётган бутунлай янги миллӣ Уйғониш даври, табиий равиша, янги Ренессанс даври бошланади, дейшига асос бўлади”, деган ҳаётӣ хусловасар бор. Мақолани ўқувчиларга йўрикни, йўлчи юлдуз десак ҳам бўлади. Дунёда бўлаётган фикрий курашлар ҳақида сўз борар экан, унда илму тафakkurga суюниб баҳсга кирган одам музaffer бўлмоғи аниқлиги ҳақида сўз боради. Кейнинг саҳифадан Ҳамид Олимжоннинг “Ўзбекистон” шеъри ўрин олган.

Шунингдек, академик Шуҳрат Сироқиддиновнинг “Шиддатли ислоҳотлар”, академик Садриддин Туробжоновнинг “Техника ва тараққиёт уйғулуги етук кадрларга боғлиқ”, Республика Маънавият ва маърифат маркази раҳбари Отабек Ҳасановнинг “Миллатни уйғотиши – ўйғонларнинг вазифаси”, педагогика фанлари номидози Дадақон Сайфурининг “Data Science” – маълумотлар илими мутахассиси”, профессор Ҳуршид Дўстмуҳаммаднинг “Ахборот (маданияти) асри ва шахс тақдир”, Ёшлар ишлари агентлиги директори Алишер Саъдуллаевнинг “Ёшлар – Янги Ўзбекистон бунёдкорлари”, профессор Қўйим Назаровнинг “Умумбашарий муаммолар, маънавий тараққиёт ва барқамот авлод тарбияси”, ёзувчи Шойим Бўтаевнинг “Рақамли технологиялар генетик салоҳияти юзага чиқарувчи замонавий қўлай имкониятнинг сирли тилсизидир”, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси Баҳодир Каримнинг “Беҳбудий ва ёшлар” мақолалари, Нодар Думбадзенинг “Хелладос” хикояси ва бошча мақолалар ўрин олган. Юқорида саналган муаллифларнинг салоҳияти, мавзулар кўлларини кенглиги, ўқувчими ўйга, мушоҳадага, тафakkurga чорлайдиган саломоқли фикрларнинг кўллиги журналининг бугунги тараққий замонида нақадар мухим эканини англатади.

Ушбу нашрни мутолаа қиласан, “Тараққиёт” ўз олдига кўйган мақсадларни иҷдан ҳис қиласиз. Унинг мақсади – мамлакатнинг маънавий тараққиётiga хизмат қилиш. Янги асрнинг янги журнали – “Тараққиёт”нинг пойқадами кутгут бўлсин!

Зикрилла МАМАТОВ

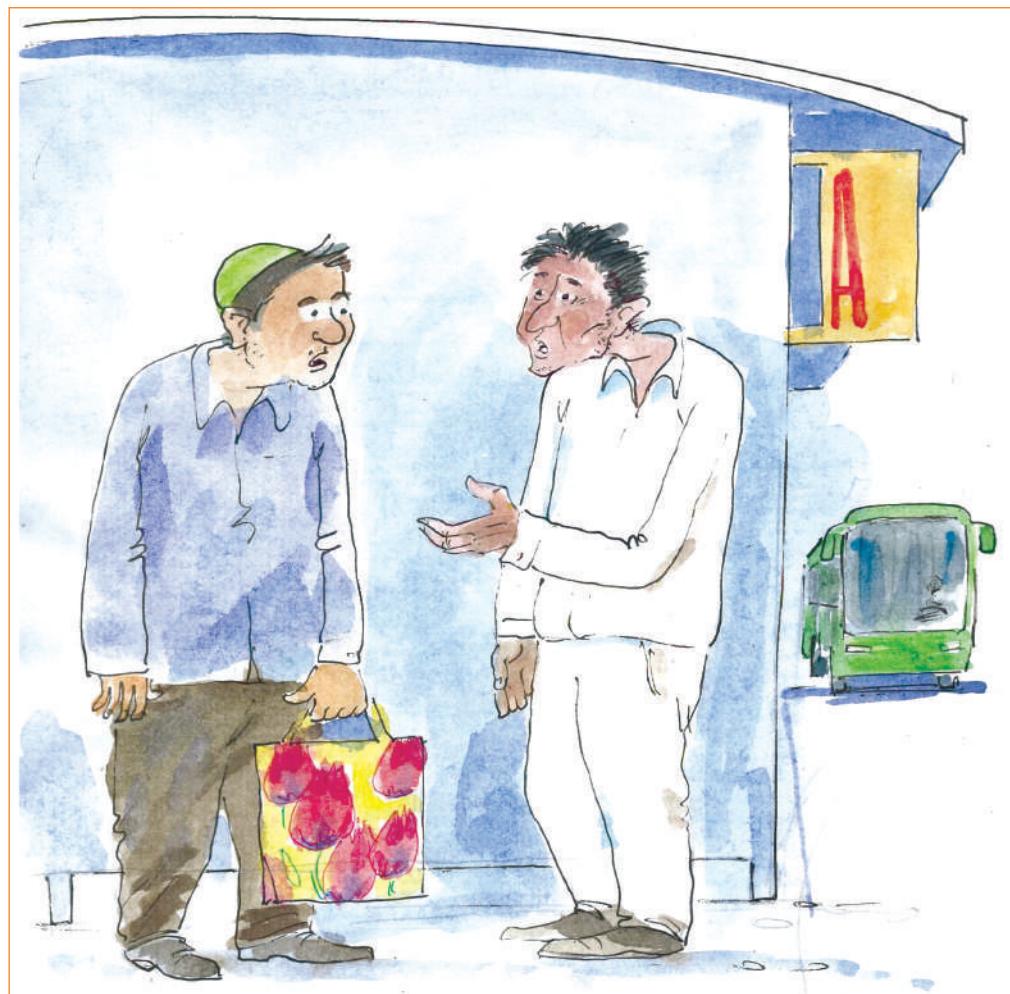

ҲАЖВ

“ЎРГИН”ДАН ЧИККАН ЎРГАНЧИК

Саратон қуёши тамуғнинг вақирлаган қозонини башарни ёдига солиб, бальзи муртадларни инсоф канорасига чақира бошлагандан бери бир хил суюрган мияларни музлатиҷда асрар қерак бўлятиёт, Овсар... Ўв, Овсар дедим, кўзинг сузилмай ўлгур, Фахридин дўлтани паловидай эртаю кеч ланжаниб, эснаганинг эснаган. Атрофда калласи чайқалган ювуқсиз зиндалар кўпайиб қолганини сен ҳам сезгандай бўлясанми? Буларнинг қовоқ калласига офтоб жуфтотёк тиепи, бир-бирини бошига тарувуз билан солаётганини кўрдингми? Хуллас, бир балолар бўлятиими дейман-да. Ўзинг ҳар гал оғиз кўпиртириб галирасан, баъзида бош играшга улгурсам, баъзида қулоқ қоғолмай ҳам коламан. Бугун каминам йигит бўйиб лабу лунжини шишириб бир нарсалар десин, сен ҳам одамга ўхшаб эшишт. Хўп, нимага музлатичу нимага мия ҳақида гапирганини ҳозир билволасан.

Хуллас, йиртиғига искоч уриб бутланган салапан қопимга иш кийимларимни солиб Чорсуга қараб тусломландим. Ороҳенеки, Чорсун чор тарафида арава суруб рўзгор думалатаман. “Эски макондан тимирскиланиб бекатга етвондим-да, носковоқа йўргилган валидом идишдан бир чумчукўим отиб, энди тансиқ кайпини сурман деб турсам, гармошка автобус ортидан янги каллангандек оқ кўйлак, оқ шим кийган бир сўхтаси совуқ чиқиб, тикка мени мўлжаллаб келаверди. Худди мен уни суннат тўйида жароҳатига ку суртган қариндошидай дабдурустдан “Амаки, беш мин берин”, деди салом-аликни қўиматга қолдириб. Саҳти сумбатига қарасам, ўттис билан кирклар миёнасида. Давра кўрган, давр сурган диловарларга тортадики, бет деган товоқда дарз тушмаган жойи йўк – гажак-тажак тиритиқ. “Тилингдан кана тишлагур, мандан ойликка каттага ўхшайсан-у, “амақингта” бало борми?” дедим кайғини сасод бўлганига куфрим қайнай. “Хоп, беш мин берин дидим...”, деди янга гўрсўхта қўлларини автобусни томига тикиб. “Бу нима мумонала? Нима, ман фермер-у, сан хокимми? Ёман жўжакассобу сан нағлувийми?” десам, “Амаки, поччи-молчимасмисиз, яқинлаштиридиз, “ўргин”дан чиққанман”, деди қаддини ростлаб. “Ички ўргинданми?” дедим-у... Овсар, хў Овсар, энангни эмгир, мунча сумалан ялаган муллажди шаллайсан? Агар мен билган ўша жанганди Овсар бўлсанг-у, винога бетавфий пасткашроқ уллат бемаҳал шерин чиқиб, газагинг ҳам чалароқ амалга ошган бўлса, ҳалиги тохи тиритиған хўрсона чиқан “ўргин”ига қайтириб тиқб юборардинг. Ўсис-совуқни, паст-баландни бизам кўп кўриб, пихимиз қайрилиб кетди-ю. Итим биладими, набодо

“истеъоддодли ёзувчи”лардан бўлса-чи, деб кичиган қўлимга эрк бермадим. “Бараканг хирмон бўлгур, пешана терингни меҳнат билан тўксанг бўмайдими, нима қиласан тиланчиликни?” деган гапимни финалигача эшитмай, “Тагин мани тиланчи димен, прўста йўликирага тугаб қолди, ман ўзим унақа боламасман. Амаки, сир бўмаса ўзиз нима иш қиласиз?” деди теримчи кўзи билан чўнтақларини тинтиб. “Сир”, дедим шимшимин ўнг чўнтигани шапатим билан панараб. “Кам бил, кўн яшайсан”, дедим янга ҳар эҳтимолга қарши ёнбошга бир қадам ташлаб. Кимлигим манглаймга татуировка килинганими, билмайман, “Нари борса аравакашиз-у, не нима иш қилишиизи месиз?” дедай кўзини биляди соккасидай айлантириб. Эсингдами, Овсар, Абжал домла кайти ошиб қолса махалла гузариди супургини танбур қилиб “Итга ит бўл, бўлбулга бўлбул”, деб қўшиқ айтиб қолгувчи эди. Турик совуқ сухбатшомига тига қараб “Нима, санга ўхшаб бирорларга ўлигимни ортволовами? Агар ҳамма манга ўхшаб ўз аравасини ўзи тортса, олам гулистоноли, холам гул иштонли бўл кетарди, хўпами, укам”, деб ташадим. Уният милитиғи ўқлогилик экан. “Ока, холол ишледиган одамни биттаси сизми? Қарен, эски тош турмадан чиқкан сурнекли зикка охшесиз. Туфлиғиз Ойша амаммами сигирини түбидаги қайрилиб кетиби-ю. Одам ўзига қараб юриши кере...”, деганида, Овсаржон, ишон, Баҳодир Жа-

Бош муҳаррир:
Иқбод Мирзо

Бош муҳаррирнинг
бираччи ўринбосари:
Хумоюн Ақбаров

Масъул котиб:
Шуҳрат Азизов

Навбатчи муҳаррир:
Гулчера Умарова

Саҳифаловчилар:
Эркин Ёғдоров
Нигора Тошева

Таҳририятга юорилган
мақолалар муаллифга
қайтирилмайди ва улар
юзасидан изоҳ берилмайди.

Газета 2023 йил 26 декабрда
Ўзбекистон Республикаси
Президент Администрацияси
хузуридаги Ахборот ва оммавий
коммуникациялар агентлиги
томонидан 195115 рақам
билингвистикада олинган.

Кирил ёзувидаги адади – 5 995
Лотин ёзувидаги адади – 11 924
Медиа кузатувчилар – 19 275

Буюрта: Г – 839

Ҳажми: 4 босма табоқ, А2.

Нашр кўрсаткичи – 222.

Ташкилотлар учун – 223.

1 2 3 4 5 6

Манзилимиз:
Тошкент шаҳри,
Шайхонтохур тумани,
Навоий кӯчаси, 69-й

Телефонлар:

Қабулхона: (71) 203-24-20
Девонхона: (97) 745-03-69
jadidgzt@mail.ru (71) 203-24-17
jadid_gazetasasi@exat.uz

“Шарқ” нашириёт-матбаа
акциядорлик компанияси
босмахонаси.

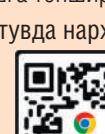
Босмахона манзили:

Тошкент шаҳри,
Буюк Турун кӯчаси, 41-й.

Босишига топшириши вақти: 21:00

Босишига топширилди: 18:40

Сотувда нарҳи ёрни.

ТИЛБИЛИМ

“Тузсиз одам”, “тапининг тузи йўқ” каби ибораларни эшитгандан – одам ёки ғап ҳам “тузсиз” бўладими? – деган савол хаёлнингиздан кечган бўлиши мумкин. “Ўзбек тилининг изоҳи лугати”да шундай келтирилади: “Тузсиз – 1. Тузи йўқ ёки паст. Тузсиз овқат; 2. (кўчма) Мъяноси, мазмуни йўқ; бематни, тутуриқсиз. Мақол: ўзи юзизинан сўзи тузсиз.

“Кўйинг, тузсиз гапларингизни, сизга ярашмайди”. (М.Ўрин-хўжаев. “Унтутилмас кунлар”).

Яъни, изоҳи лугатда бу сўзи овқатга солинадиган ош тузига боғлаб тушунирилади.

Лекин шу ибора буғун ё кечак пайдо бўлган сўз эмас, ҳатто ки унинг қадимиги турк обидаларда ҳам учрайди. Хусусан, VIII аср ёдгорлиги Култегин тошбитигига шундай жумла бор: “Бўлпари, будуну тузсиз ўчун, табғач будун таблигин кўрлиг ўчун...”, – мъяноси: “Беглари, ҳалки тузсиз (бўлгани) учун, табғач элининг ёлғонларига учгани учун...”

Хўш, нега ёдгорлиқда турк беглари ва будунига нисбатан “тузсиз” сифати ишлатилияти? Бу ерда ҳам ош тузи кўзда тутилганни.

Табғач, туз маъдана азалдан туркйда – туз, лекин унга шаклдан, аммо маъноси фарқи бўлган бошқа “туз” ўзакли сўзлар ҳам

ТУЗСИЗ ОДАМ

борки, Маҳмуд Кошғарий бобомиз

“Девону луготит-турк”да шундай сўзлардан бештасини кептиради:

1. Туз – қайиш ёки камарга тақирадиган ва бөғланадиган ҳалқа;
2. Туз: ёл туз ётак? – мамлакат, “иорт” мъяносида);</